

De spagaat van biodiversiteit rond bomen en in bossen: dynamisch of star?

Onder het mom van biodiversiteit

De term *biodiversiteit* komt zowel dagelijks in de 'media' als in vaktijdschriften veelvuldig voor. Hij wordt daarbij te pas en te onpas gebruikt.

Zo schijnt het volgens sommige berichten mogelijk te zijn om met biodiversiteit het klimaat te beheersen (kli-

overtloed aan veronderstellingen, terwijl het feit dat biodiversiteit altijd een gevolg is van een toestand of een handeling te veel uit het oog wordt verloren.

Ook als we het hebben over *biodiversiteit* in relatie tot *bomen en bossen*, blijkt maar al te vaak dat sentimenten, die verband houden met soms opgedrongen en soms

het jagen (1944)' komt Ortega y Gasset tot de volgende uitspraak: *"De levenswijzen die zich in de historische evolutie hebben voorgedaan werden geschraagd door precies omschreven voorwaarden die zich niet kunnen herhalen. Elk van hen is onherroepelijk verbonden aan de tijd waarin hij opkwam, want hij is de levenswijze die door de mens*

De term biodiversiteit komt zowel dagelijks in de 'media' als in vaktijdschriften veelvuldig voor. Hij wordt daarbij te pas en te onpas gebruikt.

maatbuffers). Volgens andere berichten zijn ten minste de gevolgen van al dan niet door mensen beïnvloede klimaat-schommelingen 'dragelijk' te houden met biodiversiteit. Over het algemeen worden daarbij geen pogingen gedaan om uit te leggen hoe dat dan werkt. Zelfs in de ondertussen opgestelde conventies over biodiversiteit ontbreekt het aan helderheid. Er is een

werkelijk bestaande milieuproblemen, de berichtgeving overheersen. Discussies over 'exoten', 'monoculturen', 'productiebossen', 'bosbegrazing', 'selectie en veredeling' etc. werden in het verleden al sterk door sentimenten bepaald, ondertussen krijgen die sentimenten extra voer. *Biodiversiteit* is in hoge mate geïdealiseerd.

In zijn essay *'het geluk van*

werd uitgevonden met het oog op die welke onmiddellijk aan hem voorafging."

Hier is weergegeven waar elke terreinbeheerder mee wordt geconfronteerd: Je moet het doen met de terreinomstandigheden van nu en het gaat op weg naar een toekomstbeeld (*biodiversiteit*) dat zal afwijken van het huidige. De menselijke invloed valt, op grond van sociaal economi-

Versplinterde boom: potentiële bron van hoge biodiversiteit, maar gefixeerd naar tijd en plaats

Foto: Leffert Oldenkamp

sche aspecten, niet weg te denken.

In het huidige bos- en natuurbeleid bestaan nog al wat misvattingen, die hun oorsprong vinden in het negeren van de weerbarstige werkelijkheid. Er worden bijvoorbeeld referenties van natuurbeelden gebruikt uit het (verre) verleden. Alsof de huidige toestand tot een of andere natuurlijke staat terug te vormen is. We hebben het dan over op het verleden gestoelde bos- en natuurdoeltypen, met receptmatige aanwijzingen om gesubsidieerde *biodiversiteit* te krijgen.

De grootste miskleun op dit terrein zien we in de Oost-

vaardersplassen (waar het referentiebeeld onwijs ver in het verleden is gelegd), maar verspreid door het land liggen legio voorbeelden van tot mislukken gedoemde natuur- en bosontwikkelingsplannen.

Een ander voorbeeld vormt het aan mode onderhevige verschijnsel van begrazing. De grote terreinbeheerders komen ondertussen om in hun vee. Daardoor wordt 'geïntegreerd begrazen' (een term die ruimte laat voor eigen interpretatie) tot doel verheven, terwijl het een middel zou moeten zijn.

Het is overigens niet zo dat bij al deze 'mislukkingen' slechts onaantrekkelijke *biodiversiteit* zou ontstaan. Integendeel, er zijn soms (tijdelijk) verrassende ontwikkelingen. Maar er ontstaat niet wat wordt be-

oogd of beloofd en dan vooral tegen onnodig hoge kosten, waar geen opbrengsten tegenover staan. Er zijn maar al te vaak conflicten met andere grondgebruikers of met bepaalde bevolkingsgroepen.

In het geval van bomen en bossen zie je ondertussen dat de grote terreinbeheerders de bij bossen behorende specifieke, min of meer dynamische *biodiversiteit* graag opofferen door omvorming van bos tot cultuurterreinen (zandvlakte, pitrusveld, heide...) Met weliswaar ook interessante flora- en faunasoorten, maar het bos is verdwenen. Compensatie in het kader van de boswet wordt nagelaten, zonder dat men wordt beboet.

Dat allemaal onder het mom van biodiversiteit.

Biodiversiteit in bossen en in ons cultuurlandschap

Zeer recent is het boek *Bosecologie en bosbeheer* verschenen. Daarin is voor Nederland en Vlaanderen de basiskennis opgenomen, die nodig is in ons vakgebied. Ook over *biodiversiteit*. Vanuit die basiskennis kunnen beheerervaringen worden ingevuld. Daarmee zou het doek voor de bovenomschreven dwalingen moeten kunnen vallen. Dan valt in feite een grotere verscheidenheid aan beheervormen voor de toekomst te ontwikkelen, dan nu in onze terreinen in beeld is.

Een ander recent verschenen boek (Probos, 2008) gaat meer specifiek over 'Bosbeheer en *biodiversiteit*'. Daarbij komen naast multifunctionele bossen - die tegenwoordig ook wel geïntegreerde bossen worden genoemd - houtwallen, knotwilgen, singels, lanen etc. aan bod.

Maatschappelijk gezien wordt de verscheidenheid aan boomsoorten, boomvormen en bosbeheervormen erg gewaardeerd. De daarmee gepaard gaande verscheidenheid aan flora en faunasoorten (wat in het algemeen voor de burger *biodiversiteit* betekent) wellicht nog meer.

Daarbij wordt vaak onvoldoende beseft dat het streven naar en vasthouden van een hoge soortenrijkdom in natuurlijk opzicht tegendraads is. Ecosystemen ontwikkelen zich, ook zonder invloed van menselijk handelen, waarbij soorten verdwijnen en andere

verschijnen.

Bosontwikkeling tendeert over een langere periode meestal naar donkere systemen (bij ons met dominantie van Beuk of Douglas). Pas in een vervalstadium krijgen soorten, die meer lichtafhankelijk zijn, weer hun kansen. Maar zowel beheerders als gebruikers willen die stadia graag op de schaal van een 'opstand' (niveau postzegel) blijvend realiseren. Men gaat dan bijvoorbeeld vroegtijdig bosesystemen vernielen of immense hoeveelheden weinig effectief dood hout laten liggen.

Zogenaamde monoculturen (en dan vooral van naaldboomsoorten en onbegrijpelijk niet van loofboomsoorten) worden maar al te vaak als 'productiebossen' aangeduid, waarmee kennelijk een vrijbrief wordt verkregen om het beginstadium van de weinig in Nederland voorkomende oude, als natuurlijk ervaren bosesystemen te vernielen.

Bossen en bomen hebben naast hun functie als dragers van *biodiversiteit* vooral ook betekenis als leveranciers van bruikbare stoffen. Vooral hout. Terwijl er wereldwijd alarm wordt geslagen over de teloorgang van bossen (waar wij met onze hoge import van hout aan bijdragen), zien wij kans om onze bosoppervlakte te verminderen en om houtoogst nog slechts als een afgeleide te zien van een bosbeeld dat al te zeer op

illusies is gebaseerd. Actieve bevordering van boomsoorten, die bruikbaar hout kunnen leveren en waarvan de aanwas tijdig wordt geoogst, is een verwaarloosd aspect bij ons terreinbeheer.

In plaats van de frequent elkaar opvolgende modegrillen van terreinbeheerders, verdient de klassieke strategie van *geleidelijkheid* en *continuïteit* in het bosbeheer meer aandacht. Daarbij is van essentieel belang dat wij het geduld kunnen opbrengen om bossystemen en bomen oud te laten worden. De Nederlandse bossen bieden daartoe op dit moment in hun overgangsfase van plantages naar structuurrijke, gemengde bossen nog gelegenheid.

Ten aanzien van *biodiversiteit* is het dan zaak dat maximalisatie of optimalisatie ervan zowel geografisch (verschuiving naar andere plek) als temporeel (verandering in de tijd) wordt geaccepteerd: Niet elk organisme behoeft op elk tijdstip op elke plek voor te komen.

In die context dient ook veel meer bos te worden aangelegd, vooral in de Ecologische Hoofd Structuur (EHS).

Een merkwaardig fenomeen in het huidige bos- en natuurbeleid is de nagenoeg volstrekte afwezigheid van besef wat kosten en opbrengsten voor duurzame instandhouding betekenen.

Onder Nederlandse omstandigheden zijn vooral uit oogpunt van *biodiversiteit* uitermate interessante bos-

Bos op weg naar een multifunctionele toestand

Foto: Jan van den Bos

ecosystemen ontstaan door het oogsten en verkopen van hout (oud geworden plantage bossen, middenbos, hakhout etc.). Onze cultuurlandschappen zijn juist door economische motieven ontstaan (knotwilgen, houtwallen, wegbeplantingen etc.). Er wordt ondertussen voornamelijk op het verkrijgen van subsidie beheerd. Bij wegvallen van subsidie is duurzaamheid ver te zoeken. Nu er naïeve geluiden worden vernomen dat energie uit hout bepaalde milieuproblemen helpt oplossen, zijn er volop initiatieven om resthout en takken te benutten. Men vergeet daarbij dat die slechts ter beschikking komen met veel subsidie. De afnemers berekenen

slechts de transportkosten (en geen instandhoudkosten) in hun vergoeding. Ondertussen worden de beschikbare hoeveelheden overschat en wordt elke splinter in de voorliggende plannen meerdere keren bestemd.

Er zijn voldoende andere mogelijkheden, vooral via houtbenutting zonder verbranding, om nieuwe rendabele gebruiksvormen in ons cultuurlandschap te ontwikkelen. De populier verdient daarbij extra aandacht. Op termijn, als beplantingen goed beheerd en ouder mogen worden, zal daarmee een gezondere basis voor duurzame *biodiversiteit* worden verkregen dan nu het geval is.

Arboreta en biodiversiteit

De meeste arboreta hebben hun collecties niet primair

in relatie tot *biodiversiteit* opgezet. Het beheer is meestal gericht op het handhaven van een zekere verscheidenheid aan boomsoorten, variëteiten en vormen. Door aanplant van die diversiteit op verschillende tijdstippen ontstaat bij het ouder worden een structuur, die vooral voor vogels en insecten aantrekkelijk is. Door een variatie aan vruchten en zaden kan dat nog worden bevorderd.

De beheerder van een arboretum stuit vaak op het probleem dat bomen elkaar gaan verdringen. Er dient dan eigenlijk fors te worden gedund. Daarnaast wil hij graag de collectie uitbreiden, hetgeen verjonging met nog meer kap van het oude bestand met zich mee kan brengen.

Als bosbouwer zou ik dan vooral kiezen voor het vrij-

Plant populieren, zij sparen en sieren

Foto: Leffert Oldenkamp

stellen van karakteristieke bomen die oud kunnen worden tot aan het vervalstadium toe.

Soortenbeheer versus ecosysteembeheer

In het terreinbeheer zal ecosysteembeheer voorrang dienen te krijgen op soortenbeheer. Dat wil zeggen dat de dynamiek in *biodiversiteit* - door het al dan niet toepassen van beheermaatregelen - wordt bepaald door de reinomstandigheden en gebruiksdoelen. Weliswaar kan via randenbeheer, bevordering van mengboomsoorten, laten staan of liggen van dode bomen, kleinschalige verjonging etc. de soorten-

rijkdom (*biodiversiteit*) worden bevorderd, maar beginselen van duurzaamheid van het systeem leveren zekere beperkingen.

Zo zal een beukenlaan met vleermuizen in holle stammen toch een keer in zijn geheel moeten worden verjongd.

Duurzaam bosbeheer is gebaseerd op het beginsel dat ook de komende generaties nog iets te kiezen hebben. Juist ver doorgevoerd soortenbeheer zal die keuze beperken.

Ir Leffert Oldenkamp is voormalig houtvester van Staatsbosbeheer.